

EDİP CANSEVER’İN “ÇAĞRILMAYAN YAKUP” ŞİİRİNDE BİREY ALGISI

Erdoğan KUL*

Özet

İkinci Yeni şiir hareketi içinde özellikle “birey”i sorunsallaştırarak öne çıkarmasıyla dikkati çeken Edip Cansever, bütün eserlerinde bu tavrını sürdürmüş bir şairdir. Bu yazıda, “Çağrılmayan Yakup” adlı şiirinden hareketle onun, modern bireyin varoluş problemini ve içinde bulunduğu trajik durumu yansıtan algı biçimlerini nasıl ortaya koyduğu ele alınmaya çalışılmıştır. Cansever’in, bu şiirinde “çağrılmayan” diye nitelediği bir figür olan Yakup özelinde modern bireyin “yabancılaşmasını” başarıyla irdelediği, onun yalnızlığını ve trajedisini “yabancılaşma” bağlamında kurduğu güçlü imgelerle yansıttığı görülür.

Anahtar kelimeler: birey, yabancılaşma, modernizm, İkinci Yeni, Edip Cansever, Çağrılmayan Yakup

PERCEPTION OF INDIVIDUAL IN THE POEM OF EDIP CANSEVER NAMED “UNINVITED YAKUP”

Abstract

Drawing attention by making especially the “individual” problematic within the Second New poem movement, Edip Cansever is a poet who has sustained this attitude in all his works. From the viewpoint of the poem named “Uninvited Yakup” in this essay it has been tried to make an evaluation of existence problem of the modern individual and how he reveals the perception forms that reflect the tragic state he is in. In this poem of Cansever it is seen that he successfully examines the “alienation” of the modern individual with the private state of Yakup who is a figure characterized as “uninvited” and that he reflects the loneliness and tragedy of him with strong images he bonds in terms of “alienation”.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
e-posta: ekul@ankara.edu.tr

Key Words: individual, alienation, modernism, Second New, Edip Cansever, Uninvited Yakup

ÇAĞRILMAYAN YAKUP

I

*Kurbağalara bakmaktan geliyorum, dedi Yakup
Bunu kendine üç kere söyledi
Onlar ki kalabalıktılar, kurbağalar
O kadar çoktular ki, doğrusu ben şaşırıdım
Ben, yani Yakup, her türlü çağrılmanın olağan şekli
Daha hiç çağrılmadım
Biri olsun "Yakup!" diye seslenmedi hiç
Yakup!
Diye seslenmedi ki, dönüp arkama bakayım
Ve içimden durgun ve çürük bir suyu düşüreyim
Ceplerimdeki eskimiş kâğıt parçalarını atayım
Sonra bir güzel yıkanayım da.
Ben size demedim mi.*

*Evet, kurbağalara bakmaktan geliyorum
Sanki böyle niye ben oradan geliyorum
Telaşlı, aç gözlü kurbağalara
Bakmaktan
Bilmiyorum
Bilmiyorum, bilmiyorum
Ben, yani Yusuf, Yusuf mu dedim? Hayır, Yakup
Bazen karıştırıyorum.*

*Bazen karıştırıyorum ya, çok uzun bir gündü
Sonra bu çok uzun günün sıcak bir günü
Kediler kırmızı alevler halinde koşuyordu
Onlar işte hep boyuna koşuyordu
Birileri çıkıyordu ordan burdan
Hiç çıkmamak halinde ve ölgün
Birileri çıkıyordu
Gecedan kalma bir lamba yanıyordu, açık
Bir pencerenin sokağa doğru içinde
Bu uyum korkunçtur Yakup!
Yakubun olması korkunçlüğudur bu
Dünyanın insana doğru içinde
Yakup, Yakup!
Burdayım, yani ben.. evet, geliyorum
Lambayı söndürmesinler, geliyorum*

*Siz bütün lambaları yakın, evet
Ben, yani Yusuf, Yusuf mu dedim? hayır, Yakup
Bazen karıştırıyorum.*

*Ve kendine bilinmeyenler yaratan Yakubum ben, iyi ya
Durduğum bir gündü, diyorum, bütün ilgiler sizin olsun
Her türlü bir şeyler sizin olsun, ben artık
Hep böyle istiyorum, ayıp değil ya
Durduğum bir gündü, diyorum, yüzümü göğe doğurduğum
Bir gündü ve yaşar gibi kaldığım bir yaşama içinde
Ve yollarda ölü baykuşlar bulduğum
Bir ölünün günü boyayan renginde
Çürük evler bulduğum, içleri sonsuz kayalar
Kayalardan dondurmalar sorduğum
Ben, yani Yakup, Yakubun hiç çağrılmamış şekli
Kim bilir ne diyordum
(Kim bilir ne diyordu bir baykuş yaratıldığına
Bir baykuş tarafından
Ve bütün baykuşlar o bütün baykuşların arasında ne oluyordu
Ben ne oluyordum.)*

*Bütün iskemleler ağır ve hastalıklı
Bir gidip bir geliyordum kendime aptallaşarak
Bunu Yakup söyledi
Dedi ki, çünkü herkes Yakubu yaşıyordu, bense
Çöllerden ve kızgın güneşlerden icatlar yapıyordum
Kızgın kâğıtların üstüne
Ve alevler halinde dünya bana dokunuyordu
Ve ayakta soğuk bir bira içmiş kadar bir anlamım oluyordu bazen
Oluyordu ve bir de
Bir otobüse bindiğim, biletçinin bilet bile kesmek istemediği ben
Kendimi koruyordum
Bunu bana Yakup söyledi
Öyle bir Yakup ki bu, onca din kitaplarının sözünü bile etmediği
Kimsenin sözünü bile etmediği bir Yakup
Ben
Bunu hep biliyorum
Bunu hep biliyorum ve işte
Özgürüm, cezasız duruyorum.*

*II
Kurbağalara bakmaktan geliyorum
Dedi Yakup, bunu kendine üç kere söyledi
Telaşlı, açgözlü kurbağalara
Bakmaktan geliyorum. Ben sanki Yusuf*

*Ve Yusuf değil
Her gün bir tahtaboşta asılı duruyorum
Ve durmuyorum. Ben işte Yakup
Yok artık karıştırmıyorum.*

*Taş merdivenleri ağır ağır çıktım, bunu ben böyle yaptım
Eski taş merdivenleri. Yanımdan bir sürü adam
Geçti ve kolayca gittiler
Müzik aletleri renginde ve pırlıl pırlıl gittiler
Yanan güneşin altında
Onlar ki.. onlara benzer şeyleri ben çok gördüm
Ve onlar bir zamanı tamamladılar, öyle yaptılar
Ve sordum
Yakup daha başka nasıl bir Yakup olsun
Ve onlar daha başka nasıl bir onlar olsunlar ki
Yakup ve onlar nasıl olsunlar. İşte ben taş merdivenleri
Kurbağalara bağlayan taş merdivenleri
Durmadan kendimle karıştıırıyordum
Kimse beni tutup çıkarmıyordu
Vıcık vıcık taşlar duyuyordum ayaklarımın altında
Anlamsız, yapışkan bir yığın taşlar
Yoruldu! bunu sanki biri söyledi
Yakubun biri
Ara katta bir pencerenin önüne ancak gelebildim
Kendime bir isim düşünerek
Birden ki bir isim düşünerek kendime. Hayır bu kimse değil
Ancak gelebildim*

*Aşağıda bir luna park kımıldıyordu. Ah kurbağalara bakmam gecikecek
Luna park kımıldıyordu, hem öyle değil
Bu uyum korkunçtur Yakup
Bir yokluğun kımıldamaya doğru içinde
Ve sen ki böyle tanımlanırsan Yakup
Yakuup!
Bir şey ki seni çağırıyor, o şimdi ne olmalı
Gene bir Yakup olmalı bu, Yakup
Kurbağalara bakman gecikecek, bunu ben nasılsa söylüyorum
Nasılsa ben bunu bir kere söylüyorum
Güneşse kırmızı top taşıyan bir adamın tahta bacağını çok yakıyordu ki
Adam içinden bağırdıkça dünya
Ters yönden yaratılıyordu, diyebilirim
Bir öğle üzeriydi adamın içindeki kalp
Kan kalp
Kırmızı top
Yakıcı dönüşümler çıkaran*

*Belli ki susmak yaratılmamış şekliydi dünyanın
Öyle değil mi Yakup
Hemen hemen öyleydi, Yakup bunu söyledi
İyi ki söyledi. Ara katta bir pencerenin önüne ancak gelebildim
Şimdi bir kurtarabilsem ayaklarımı
O benim ayaklarımı... taşlardan
Bir kurtarabilsem
Saat on ikiyi gösteriyordu ki, ben nerdeydim
Bir zamansızlığın Yakuba doğru içinde
Saat on yediyi ve yirmi biri
Gösteriyordu ki, ben nerdeydim
Her saniyedeki ve işte her saniyedeki
Ben, yani Yakubun o dağılğan şekli
Nerdeydim.*

*Bilmem ki. Bir avukat benim ellerimi tuttu. Gözlüklü bir kadındı bu, iyi mi
Kim bilir bir çağın neresinden burada. Anlaşılması
Yoktu ki. Kendine özgü bir duruşu
Yoktu ki. Pek güçlü kolları vardı yalnız
Ne diyordum, ben işte Yakup
Çekiverdi beni taş hamurun içinden
Pek öyle gürültüyle değil
Bir başka yapışkanlığın içine
Çekiverdi beni
Göğüsleri pek hoştu, ipekli bir giysinin altındaydı onlar
Sonra elleri ve kalçaları pek hoştu
Kılların ve bütün oynak yerlerin ölümlere doğru içinde
Bacaklarıyla bir şeyler bir şeyler bir şeyler yapıyordu artık
Onu ben çok iyi görüyordum. Ama çarşafklar, öyle bir takım kıpırdanmalar
araya giriyordu
Engelliyordu bizi
Ter içindeydik. Ellerimden çekiyordu. Ter içindeydik
Beni kurtarmak istiyordu, bir isim gibi Ben'i
Ter içindeydik
Terlerimiz üstümüzde duruyordu, yıkanmış yeni kaplar gibiydik
Üstümüzde olgun ve kararsız su tanecikleri bulunan
Biz Yakup
Biz gözlükten, taş hamurdan ve beyaz çarşaflardan
Ve biraz hiç çağrılmamaktan yapılmış
Kurbağalara geldik.*

III

*Kurbağalara bakmaktan geliyorum
Dedi Yakup, bunu kendine üç kere söyledi
Masalarda oturmuşlardı. Ben oradan geliyorum*

*Yazı makineleri, kağıt sesleri
Ben oradan geliyorum.*

*Önce bir kenarda durdum, hiç kimse beni çağırmadı
Sonra bir yer bulup oturdum. Hadi bir sigara içeyim dedim
Olmaz, dedi mübaşir kılıklı kurbağanın biri
Belli ki yeni traş olmuştu, bana yakasından bir kopça eksik gibi geldi
Öyleyse peki, dedim, ayağa kalktım, şöyle bir duvara dayandım
Bu kez de duvarlarda sanki duvarca bir sözdizimi
Olmaz ki, Yakup!
Peki Yakup ne yapsın, bu aklımdan bile geçmedi
Herkesin durduğu bir yere gittim. Ben Yakup
Ya onlar kimdi
Aralarına aldılar beni. Artık ben hiçbir şey göremiyordum
Biri bir şeyler söylüyordu yalnız, yüksekçe bir yere oturmuş
Onu ben duyuyordum
Duyuyordum, sesi başımın üstünden dünyaya yayılıyordu
Ve "Yakup" sesini ancak anlıyordum. Yakubun ötesinde
Birtakım sözler ediliyordu, onları ben anlamıyordum
Anlamıyordum ama, iyi sözler söylemiyorlardı benim için
Sonra bir şey daha vardı anlamadığım: yani ben neydim ki, ne yapmış
olmalıyım
Ben, yani Yakup
Dedim ki kendi kendime, insan ne söylerse söylesin
Ve ne yaparsa yapsın, öyle değil mi
Bütün bunlar bir bir kalacaktır yaşamının içinde
Diye düşündüm ya ben
Ben, yani Yakup
Bütün gücümle bunu bağırdım
Ben ki bağırdım işte, bütün kurbağalar bir olup beni dışarı çıkardılar
Bir odaya aldılar beni, ellerime gözbebeklerime
Daha başka yerlerime de baktılar
Sonra bilmiyorum ki, kapıyı gösterdiler bana
Ben, Yakup, beni hiç kimse çağırmadı
Sokağa çıktım, bir sürü yerlerden geçtim. Şimdi
Hatırlıyorum da, bir deniz kıyısında azıcık durabildim
Yosunlar, kumlar, şeytan minareleri
Ve kumlarda katulaşmış kıvrımlar
Bağırdım, bağırdım, bağırdım
Tanrının ayak izleri!
Tanrının ayak izleri!*

IV

*Kurbağalara bakmaktan geliyorum. Ben Yakup
Bunu Yakup söyledi*

*Yıkanmış çamaşırlar duruyordu odamın penceresinde
Gök işte bu beyazlıktan azıcık alıp veriyordu, diyebilirim
Bir kırlangıç onu kirletmese
Ki onlar o kadar çok siyahıtlar ki, ben
Onları hiç sevmem
Ve demek ki benim odamda hiç kimseler yoktur
Odamın düşünülmesi halinde bile
Kimseler yoktur
Biri sanki çarşıya çıkmıştır sürekli bir biçimde
Ve biraz da çarşılar
Ve durmadan satılan o kırık dökükler bitmez ki
Bitmesin
Çünkü bir gün bir boy aynası satın almak istiyorum ben
Kirli ve eski
Bir at arabasının aynaya doğru büyüyen içinde
Onu ben taşımak istiyorum, caddelerin
İntiharlara doğru büyüyen içinde
Ben, yani Yakup
Kurbağalara bakmaktan geliyorum işte
Açgözlü, mor kurbağalara
Akşama doğru bir dilim ekmek yiyeceğim belki
Bir bardak da süt içeceğim. Sonra
Bir güzel uyumak istiyorum, bütün gün çok yoruldum
Ben
Gözlükten, taş hamurdan ve çarşaflardan
Ve biraz hiç çağrılmamaktan yapılmış Yakup
Uyumak istiyorum.*

*Ve sabah bunları bir bir kendime anlatacağım
Yakubun gene bir yokluğa doğru büyüyen içinde. (Cansever 1995: 221-229)*

Giriş

Türk şiirinde “birey”in bir sorunsal olarak öncelenmesi İkinci Yeni şairleriyle başlar. Değişen toplumsal koşullar ve değerler dizgesi içinde bireyin yaşadığı duygu-durumlar üzerine yoğunlaşan poetik dikkat, İkinci Yeni şairlerinin hemen hepsinde çeşitli biçimlerde görülebilir. Hatta bu yönü, onu kendisinden önceki şiirden ayıran en önemli özelliklerinden biridir; “İkinci Yeni bir yandan şiirin, bir yandan şairin kendi içine dönüşü, bireyi arayışdır diyebiliriz.” (Doğan 2001: 95).

İkinci Yeni şiirinin ayırıcı bir özelliği olarak merkezî bir konuma yerleştirilen “birey”in çoğunlukla kentli oluşu ya da kent yaşantısı içinde verilmesi de dikkati çeker. Bunda, toplumsal değişim ve dönüşümlerin

öncelikle kentte başlaması, tüm etki ve sonuçlarının ilkin kentte görülmesi belirleyici bir rol oynar. Hareketin doğduğu 50'li yıllar, Türkiye'nin ekonomik ve politik yönelimindeki köklü değişimlere paralel olarak bireyin yaşam biçiminde, "değer" algısında ve tercihlerinde ortaya çıkan dönüşümlerin özellikle büyük kentlerde kendini göstermeye başladığı bir döneme rastlar. Turgut Uyar, şiirdeki değişimin bu süreçle ilişkisini ortaya koymaya çalışırken "Demokrat Parti'nin yarattığı para patlaması"na ve bunun getirdiği "değerler değişmesine, sarsılmasına" değinmek gerektiğinden söz ederek kendi yaşantısından bir örnek verir: "Ben kendi adıma, bir subay olarak Terme'den Ankara'ya geldiğimde büyük bir sarsıntı geçirdim, bir hesaplaşmaya girme gereğini duydum. Öbür arkadaşlar da aynı sarsıntıyı yaşamış olmalı ki şiir değişti ve değiştiği ortama yerleşti." (Uyar 1985: 93).

Turgut Uyar'ın yukarıdaki sözleri, İkinci Yeni için daha çok toplumcu gerçekçi eleştirmenlerin öne sürdüğü "Demokrat Parti iktidarının baskıcı ortamında ortaya çıkmış bir kaçış şiiri" savını doğrulamaya yönelik değil elbette; tam tersine, bu şiirin temelinde sorgulama, irdeleme, anlamak isteme gibi çabaların ve bunların dayalı olduğu bir tür direncin bulunduğunu vurgulamak ister Uyar. Değişen toplumsal koşulların içinde ortaya çıkan "yeni insan" algısının başat sorunsallardan biri olarak belirttiği bu şiirsel edim, kuşkusuz, farklı bir duyarlık biçimini ve farklı bir dil kullanımını da beraberinde getirecektir. Nitekim Edip Cansever; anlamsızlıkla, saçmalıklarla, dili bozmakla suçlanmaları karşısında şu savunuyu öne sürer: "Bu arada unuttukları bir şey var; o da dilin sadece bir sonuç olduğudur; değişen koşulların, değişen düşüncelerin, değişen beğenilerin doğal bir sonucu. (...) Yani biz istesek de istemesek de dilin bilinen akışı bozulacaktır; şair düşüncelerine, duygularına uygun bir dile yaslayacaktır şiirlerini." (Cansever 1994: 46, 47). Bu şiirde söz konusu olan da "varolanı dışlaştırmak değil, görünmeyeni dışlaştırmak yoluyla onun değiştirilmesine katılmaktır. (...) Toplumdaki çözümlüğü, dağınıklığı, kopukluğu, çaresizliği dışlaştırarak insana dönmek, onu kendi kendisine tanıtmaktır." (Doğan 2001: 95, 96).

İkinci Üstü (1947) ve *Dirlik Düzenlik* (1954) adlı ilk kitaplarından sonra kendini gösteren bu eğilim, Cansever'in İkinci Yeni çizgisine girdiği *Yerçekimli Karanfil* (1957)'den başlayarak sonraki bütün kitapları boyunca devam eder. Orhan Veli kuşağının ve Behçet Necatigil'in kısmi etkilerinden sıyrılarak kendi şiirini kurduğu *Yerçekimli Karanfil*'le (Behramoğlu 1997: 1077) birlikte Cansever, "artık makineleşmenin ve kentleşmenin insanda yarattığı bunalımları ve iç çatışmaları ele almakta"dır (Karaca 2005: 107). Bireyin varoluşsal sancıları, yabancılaşmanın yarattığı sıkıntı ve gerilimle süregelen boşluk duygusu, trajik yaşantısı içindeki "anlam" odaklı

sorgulamaları tüm yapıtlarında ısrarla, sabırla, şiir dilinin olanaklarından en uç noktalarına kadar yararlanılarak işlenir.

“İnsanı birey olarak da, toplumdan soyutlanmamış bir birim olarak da kurcalamak ist[ediğini]” (Cansever 1994: 32) söyleyen şair, bu yöndeki çabasını, “Bireyi toplum içinde somut olarak görünür duruma getirmek, giderek daha da derinlerine inerek, onun içsel dramını kurcalamak” (Cansever 1994: 64) diyerek belirginleştirir.

1969’da aynı adla yayımlanan kitabındaki dört uzun şiirden biri olan “Çağrılmayan Yakup,” onun bu niyet ve çabasını en çarpıcı biçimde örnekleyen şiirleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bu şiirde bireyin “ben”ine, “öteki”ne, zaman-mekân öğelerine ilişkin algı biçimleri ile beklenti ve özlemleri yönünden nasıl sorunsallaştırıldığını, metnin sunduğu verilerden hareketle saptamaya çalışacağız.

1. Algı Biçimleriyle Birey

1.1. “Ben” Algısı

Dört bölümden oluşan ve her bölümü aynı dizenin yinelenmesiyle başlayan bu uzun şiir, bütünüyle “Yakup” adlı bir kişi etrafında gelişen bir kurgulanışa sahiptir. Durum, eylem, söylem ve algı biçimleriyle metnin varlık nedeni olun Yakup; aynı zamanda “anlatıcı” konumunda bulunmasına karşın kimi yerlerde kendisinin dışına çıkarak hakkında bir başkasından söz eder gibi konuşur, kimi yerlerde de “kendi oluş”uyla “kendinden soyutlanmışlığı”nın iç içe geçtiği bir anlatım düzleminden seslenir.

Şiir boyunca *kendisi-öteki-anlatıcı ben* arasında gidip gelen Yakup’un “parçalanmış benlik” diyebileceğimiz bu durumuna,

“Ben, yani Yakubun o dağılgan şekli”

dizesiyle de işaret edilmektedir. Kim ve ne olduğu konusunda kesin bir fikri bulunmayan; olay, olgu, durum ve varlıkları “anlamlandırma” sıkıntısı içinde sürekli bir bunalım hâli yaşayan, bütüncül düşünüşten ve bütünlük duygusundan yoksun bir figür olarak karşımıza çıkan Yakup’un “benlik/kimlik” sorunu, kendisini zaman zaman “Yusuf”la karıştırması biçiminde de ortaya konulur:

*Ben, yani Yusuf, Yusuf mu dedim? Hayır Yakup
Bazen karıştırıyorum.”*

*“... Ben sanki Yusuf
Ve Yusuf değil”*

Yakup, ilk bölümde ayraç içine alınmış dizelerden de anlaşılacağı üzere temelde "varoluş"u anlamsız, hatta gereksiz bulmakla birlikte bu duyguyu öncelikle kendi benliğine yönelik olarak yaşamakta, başka varlıkların bu açıdan durumunu kendisi dolayımında sorgulamaktadır. Derinlemesine bir sorgulama da değildir bu; varılmış bir sonucun bıkkınlık tonuyla temel bir soru olarak yinelenmesidir. "Bütün baykuşlar"ın "bütün baykuş"lardan soyutlanarak varlık ve kavram hâllerinin birbirleriyle ilintisiz düşünülmesi, Yakup'un vardığı sonucu (anlamsızlık/gereksizlik) sağlam bir düşünsel dayanak olarak görmediği yönünde yorumlanabileceği gibi, bilincindeki bulanıklığın ve zihinsel yorgunluğunun göstergesi biçiminde de değerlendirilebilir. Dikkatini insan dışında bir canlıya yönelttiği bu dizelerin şair tarafından ayraç içine alınması ise ondaki bu yöneliminin geçiciliğini, genel hâlinin dışında oluşunu, asıl problem alanının insan (kendisi, öteki) ve insanla ilişkili varlıklar/kavramlar olduğunu göstermek istemesiyle açıklanabilir.

Şiirde bu "benlik/kimlik" sorununun nedenlerini, gerekçelerini bulabileceğimiz göndermelere, geçmişe ilişkin yaşantısal öğelere, bireyin bulunduğu durumun arka planını yansıtan somut verilere rastlanmaz; ancak metin içi bağlamların tematik bütünlük içinde irdelenmesiyle bu sorunun "yabancılaşma" olduğu görülür. Fusun Akatlı'yla yaptığı bir konuşmada şairin kendisi de bunu teyit eden açıklamalarda bulunmaktadır. (Cansever 1994 :89) Yabancılaşma; "bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hâle getiren eylem ya da gelişme"dir (Cevizci 1999: 906). Bu bağlamda düşünüldüğünde, bireyin, başka her şey ve herkesle birlikte "kendine" yabancılaşmasının da dışa vurulduğu trajik bir anlatı olarak değerlendirilebilir "Çağrılmayan Yakup."

"Yabancılaşma" sorununu Edip Cansever, öncelikle bireyin kendine yabancılaşması ve kimlik bunalımı üzerinden verir. Kuşkusuz burada sözü edilen "birey," modernleşmenin ürünü olan bireydir. Bizdeki geçmişi Batı'ya göre daha yeni sayılabilecek "modern birey trajedisi," ardında sancılı bir süreci barındırır. Sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan "iş bölümü"ne ve mekanik işleyişe dayalı yaşam biçimi; ekonomik, toplumsal ve psikolojik yabancılaşmayı da beraberinde getirir. "Değer" algısı sarsıntıya uğrar: Paraya dönüştürülebilirlik, değerliliğin temel ölçütüdür. "İnsan" ise ancak bu tür bir "değer" kabulü içindeki eylemliliği, mülkiyeti ve iktidarı oranında "değerli"dir. "İnsan"la "eşya"nın öncelik bakımından yer değiştirdiği bir bilinç durumunu yaratmıştır modern yaşam. Vakti ve süresi önceden belirlenmiş çalışma, dinlenme, sevişme, eğlenme vs. eylemlerinin değişmez düzeni içinde birey "mekanikleşmiş"tir. Ayrıca kişilerin tek tek değil, "toplucu bulunuş"ta bir önemi vardır; tekil hâllerleriyle bireyler, yalnızca birer

isim ve sayısal karşılıktırlar. “Modern insan bir devlet hastanesinin doğum kliniğinde dünyaya geliyor, oradan yuvaya, yuvadan okula, sonra da ya bir fabrika ya bir büroya geçiyor. Modern insan artık kendi yaşamını sürdürmüyor, ölümü bile kendinin değil çoğu kez.” (Akarsu 1979: 110, 111).

Bu yabancılaşma sürecinin bir ürünü olan Yakup’un kendini tanıttığı dizelerde ısrarla “çağrılmak” sözcüğünü kullanması, üzerinde durulmayı gerektirir:

*“Ben, yani Yakup, Yakubun hiç çağrılmamış şekli”
“Ben, yani Yakup, her türlü çağrılmanın olağan şekli
Daha hiç çağrılmadım”*

Başlıkta da geçen “çağrılmak,” şiirin anahtar sözcüklerinden biridir. “Birine gelmesini (yüksek sesle) söylemek, seslenmek, ünlemek” ve “birinin bir yere gelmesini istemek, davet etmek” (Türkçe Sözlük 2005: 359) anlamları bulunan “çağırılmak” eylemi; bu şiirde -edilgen biçimiyle- “varlığı doğrulanmak”, “varlığı hesaba katılmak” anlamlarını da yüklenir. Şair; hem kendini “her türlü çağrılmanın olağan şekli” olarak niteleyen hem de “daha hiç çağrılmadım” diyen Yakup’un aynı sözcükle verdiği iki karşıt durumundan ikincisinde, sözcüğü yukarıda saptamaya çalıştığımız bağlamsal anlamıyla kullanır. Kişinin kendini “var” hissedebilmesi, aynı zamanda başkalarının da ona kendisini var hissettirmesiyle olanaklıdır. Diyebiliriz ki “kendilik” hissi “öteki” ile birlikte vardır. Oysa Yakup, adının yüksek sesle söylenmesi dışında “daha hiç çağrılmamış,” yani bireysel gerçekliği, iç dünyası, öyküsü, trajedisi, görünen varlığının arka planındaki öz varlığı ile “öteki”nde bir karşılık, bir yankı/yanıt bulamamıştır. Onlar da Yakup kadar yabancılaşmışlardır:

“...çünkü herkes Yakubu yaşıyordu...”
Cansever’in bu noktada “Yakup”u genellediği, onu çoğul bir karşılıkla kullandığı görülür:

*“Yorulduğum! bunu sanki biri söyledi
Yakubun biri*

*“Bir şey ki seni çağırıyor, o şimdi ne olmalı
Gene bir Yakup olmalı bu, Yakup”*

Yukarıdaki dizelerde “anlatıcı ben”le aynı gerçekliği yaşayan bireylerin ortak adı gibi kullanılan “Yakup” sözcüğü, bu genelliği içinde simgesel bir anlam da yüklenmiş olur. Şairin bu sözcüğü bir kavram adı gibi kullanma eğilimi, yazım biçiminde de kendini gösterir; metin boyunca, “özel ad” olmasına karşın “Yakup” sözcüğüne gelen çekim eklerinin hiçbirisi kesme işaretiyle ayrılmaz, yalnızca başharfin büyük yazılmasıyla yetinilir. Böylece

"Yakup," kişi adı olmanın yanı sıra "yabancılaşma" kavramının belirli bir insan grubundaki biçimine işaret ederek simgeselleşir.

Yakup sözcüğünün kavram adı gibi kullanılmasıyla ortaya çıkan simgesel anlamı, dinsel/tarihsel bir gönderme içermesiyle de güçlenir. Bu adın "Yusuf"la birlikte anılması, akla ister istemez baba-oğul iki peygamberi getirmektedir. Şairin,

*"Öyle bir Yakup ki bu, onca din kitaplarının sözünü bile etmediği
Kimsenin sözünü bile etmediği bir Yakup*

demesi, metnin yorumlanışında bu iki dinsel kişiliğin tümüyle dışta bırakılması gerektiği yönünde bir uyarı gibi anlaşılmalıdır. Bu dizelerle Cansever, amacının dinsel bir öyküyü yeniden anlatmak olmadığını vurgularken, Yakup'un yalnızlığına bir yönden daha dikkati çekmek istemiştir: Adaşı olan Yakup Peygamber, kutsal kitaplarda ve daha pek çok edebî metinde anlatılan öyküsüyle "bilinmiş," bir insan teki olarak onunla "ilgilenilmiş," "birey" olmaklığıyla varoluşta bir "karşılık bulmuş" ve bir anlama kavuşmuştur; ama bu şiirdeki Yakup'un trajedisi henüz dile getirilmemiş, öyküsü anlaşılmamış, "birey" olmaklığı hesaba katılmamış ve Yakup bu bakımdan henüz "var" olamamıştır.

Yakup Peygamber'le oğlu Yusuf'un öyküsü Kuran'da ayrıntılı bir biçimde "Yusuf Suresi"nde anlatılır. Kuran'daki belki en ayrıntılı peygamber kıssası anlatımını içeren bu surenin yanı sıra konunun "Yusuf ile Züleyha" adıyla işlendiği çok sayıda sözlü ve yazılı edebî eser ortaya çıkmış, yüzlerce eserde de bu konuya gönderme yapılmıştır (Çetin 2000: 109-143). Öykünün, bu şiirle ilişkisi yönünden göz önünde bulunduracağımız kısmını anımsatmakla yetinelim: Yakup Peygamber'in en sevdiği çocuğu olan Yusuf'u kıskanan kardeşleri, onu bir kuyuya atıp babalarına da bir kurt tarafından parçalanarak öldüğünü söylerler. Kuyuda onu bulanlar tarafından Mısır'da köle olarak satılan Yusuf, yaşadığı onca maceradan sonra ülkenin yöneticisi konumuna kadar yükselir. Babası bu uzun süreyi hasret ve keder içinde geçirmiştir. Yusuf'un en belirgin özelliği, rüya yorumundaki yeteneğinin yanı sıra temizliği ve "güzel"liğidir. Yakup Peygamber'i "kaybetme, hasret acısı çekme" özelliği ile bu şiirdeki Yakup'la ilişkilendirirsek, Yusuf Peygamber'i de "kaybedilen, hasretiyle acı veren" ve "güzel olan" özellikleri bakımından "bireyin öz"üyle ilişkilendirebiliriz. Bu durumda "Yakup"un, kendini yitirmiş, yabancılaşmış ve bunun trajedisini yaşayan bireyi; Yusuf'un ise bireyin yabancılaşma içinde yitirilmiş ve aslında "güzel olan öz"ünü simgelediği de düşünülebilir. Mustafa Öneş'in, " 'Yakup' diye tanıttığı kendini bazen Yusuf'la karıştırmasının nedeni, Yusuf'un acılarını da benliğinde duymasındandır." (Öneş 2006: 65)

biçimindeki yorumunun yanı sıra bu karıştırma durumu, iki ad arasında kurmaya çalıştığımız simgesel ilgi yönünden de anlamlandırılabilir.

“Yakup”un kim olduğu konusunda en ilginç yorum Vedat Günyol’a aittir. Günyol, şiirdeki “Yakup”un bizzat Cansever, “kurbağalar”ın da bir anlaşmazlık sonucu uzaklaştırıldığı İşçi Partisini oluşturan insanlar olduğunu öne sürerse de Cansever bu açıklamayı bir “iftira” olarak niteler ve bunun karşısında “vurgun yemişe” döndüğünü, şiiri yazarken İşçi Partisi’ni aklından bile geçirmedigini söyleyerek Günyol’a şiddetle karşı çıkar (Aktaran: Dirlikyapan 2007: 107).

“Yakup”un reel yaşamdaki tekil insan kimliği değil, şiirdeki kimliği ve şiirsel anlamın verilişindeki işlevi önemlidir. O, Cansever’in sıkça uğradığı meyhanelerden birindeki bir garson, orada dikkatini çekmiş bir müşteri, herhangi bir yerde öylesine karşılaştığı sıradan bir kişi, çok iyi tanıdığı biri, belki kendisi ya da tamamen kurmaca bir kişilik olabilir; böylesi bir bilgiye bağlı kalmak, şiiri anlamlandırmada herhangi bir katkı sağlamayacağı gibi metnin varlık nedenini sıradanlaştırarak işlevselliğini de devre dışı bırakır.

1.2. “Öteki” Algısı

Yakup, toplum tarafından dışlanmış, “öteki” ile duygusal ve düşünsel bağları kalmamış bir kişi görünümündedir. İnsani iletişimi, duygusal ve düşünsel alışverişi -belirsiz bir biçimde de olsa- kendisi ile kendisi arasındadır. Bilinci, bir sarkaç gibi, yaşadığı anlam boşluğunda, bölünmüş/parçalanmış benliğinin bir hâlden öbürüne salınır durur:

“Bir gidip bir geliyordum kendime aptallaşarak”

Otobüse bindiğinde “biletçinin bilet bile kesmek istemediği” Yakup’un varoluşunu anlamlı kılacak ve onda bu anlamlılığı sürekli bir bilgi hâline dönüştürebilecek nedenler ortadan kalkmış gibidir:

*“Ve ayakta soğuk bir bira içmiş kadar bir anlamım oluyordu
bazen”*

Onu dışlayan, istemeyen, kendine yabancılaşmışlığını başka yabancılaşmalarla bütünleyen kişiler öngörülebilir sayıda değildir; bu tavır, âdeta “herkes”e aittir. Ama o “herkes”in içinde öyle bir kitle vardır ki Yakup’ta tiksinti ve bulantı hissi yaratır. Metaforik bir anlatımla “kurbağalar” diye nitelediği bu grup, sayısal çokluğu ile onu şaşırtır. Şiirin hemen başlangıcında dile getirdiği bu şaşkınlık, ilerleyen dizelerde kimi olumsuz nitelermeleri beraberinde getirir: *Telaşlı, açgözlü, mor.*

“Kurbağalar” olarak anılan “öteki” grubu kimlerden oluşmaktadır? Bu soruyu yanıtlayabilmek için, anılan özellikleri (kalabalık, telaşlı, aç gözlü,

mor) yanında onlara ilişkin verilen öbür bilgileri de bir arada düşünmemiz gerekir. Belli ki sürekli koşuşturan, birtakım işleri yetiştirmek için hep aceleci bir hâl içinde bulunan ve gözü doymak bilmeyen bu varlıklar, kapalı bir alanda, bir arada bulunmaktadır. Üçüncü bölümde, okura daha somut göstergeler sunulur: "Masalarda oturmuşlar"dır; "yazı makineleri, kâğıt sesleri" ile dolu kapalı bir yerde. Yakup bir sigara içmek istediğinde, "Olmaz" der, "mübaşir kılıklı kurbağanın biri."

Bu göstergeler, oranın resmî bir daire, bir mahkeme salonu olduğu bilgisini veriyor; o hâlde "kurbağalar" da mahkemedeki personeldir. Yakup büyük olasılıkla ifade vermekte, yargılanmaktadır; ama neyle suçlandığı, kendisine hangi soruların yöneltildiği, nasıl bir savunma yaptığı belli değildir. Orada başından geçenler sanki kendisiyle ilgili değilmiş gibi bir algısal kopukluk içindedir. Yalnızca, "kurbağalar"ın onu aralarına aldıkları ve artık hiçbir şey göremediği yere göre daha "yüksek" bir konumdan (kürsüden) seslenen birinin (yargıç) "Yakup" diyen sesini ve hakkında "iyi sözler"in söylenmediğini algılayabilmektedir. Burada, iradesini aşan bir düzenlemenin nesnesi konumunda iken,

*"(...) Ben Yakup
Ya onlar kimdi"*

diye sorması, şiirde pek öne çıkarılmayan "bireyin sorgulayıcı yanı"nın ortaya konuluşu ve bunun ilişkilendirildiği "mekân" açısından dikkat çekicidir. Mahkeme ortamı, ona,

"(...) yani ben neydim ki, ne yapmış olmalıyım"

sorusunu da sordurtur. Sorgulanışı sırasında, kendisi de "öteki"ne ve "ben"ine yönelik bir sorgulama sürecine girer. Elbette "birey olma" bilincindeki yetkinleşmenin bir sonucu değildir bu sorgulama; daha çok, içgüdüsel bir korunma refleksinin dışavurumu gibidir. Yine de insanın en "kopuk" hâllerinde bile bir tür "itiraz" üzerinden gerçekleşmeye yatkın "birey olma" potansiyelini imlemesi ve Cansever'in insan/birey kavrayışını yansıtması bakımından önemlidir. Yakup, bu kısıtılmışlığı içinde kendini kaybeder, bağırır, belki birtakım taşkınlıklar da yapar ve görevliler tarafından salondan dışarı çıkarılarak bir odaya alınır:

*"(...) ellerime gözbebeklerime
Daha başka yerlerime de baktılar
Sonra bilmiyorum ki, kapıyı gösterdiler bana"*

Muhtemelen geçirdiği fenalıktan dolayı nabzının ve gözlerinin kontrol edilmesi gibi müdahalelerin Yakup'un bilincine yansıyan biçimi, yine nedensellikten kopuktur; ilk kez karşılaştıkları bir canlıyı, "yabancı" bir

varlığı tanımaya ya da o varlıkla ilgili meraklarını gidermeye çalışıyor gibidirler Yakup açısından.

Bu kişileri “kurbağa”ya benzetmesinin nedeni, kendisinin aleyhine işleyen bir sürecin aktörleri olarak ona itici, iğrendirici gelmeleri; Yakup’un hâinden anlamadıkları gibi Yakup’un da onların konuşmalarını sadece “birtakım çirkin sesler” biçiminde algılayıp ne söylediklerini anlayamaması; buldukları ortamın kasvetli havası içindeki telaşları vs. olabilir. İş ve eylem biçimleriyle de “insanlığın dışında” tuttuğu bu gruhla tek ilgilenim biçimi “bakmak”tır. “Bakmak”tan ibaret bu muhatap oluş, hem içsel bağların bulunmayışına hem de mesafeliliğe vurgu yapar. Sık sık yinelenen “Kurbağalara bakmaktan geliyorum.” ifadesiyle ilişkilendirilebilecek “gelinen” belirli bir yer yoktur aslında; “kurbağalar”la karşı karşıya bulunma durumunun sonlanması ve Yakup’un önceki konumuna dönmesi vardır yalnızca. Bu da sınımlanacak bir yere “geliş”le değil, olayların akışı içinde farklı bir sürecin kendiliğinden başlaması biçiminde gerçekleşir.

Yakup’un mahkeme binasının merdivenlerinde karşılaştığı kişilerden söz ederken kullandığı betimlemeler de yine “öteki” ile mesafelilik durumunu yansıtır. Yanından geçen “bir sürü adam”ın gidiş biçimi için kullanılan “müzik aletleri renginde ve pırl pırl” ifadeleri, sözü edilen kişilerin temiz ve iyi giyimli oluşlarını yansıttığı kadar Yakup’a değmeden merdiveni indiklerini ya da Yakup’un onlara değmemeye özen göstererek yukarıya çıktığını da gösterir. “Müzik aletleri” tamlaması, okur imgelemine bu “mesafelilik”e yöneltici bir çağrışım işleviyle kullanılmıştır. Aynı zamanda “onlar”ın düzenli, uyumlu bir işleyişle süregiden bir yaşam alanının aktörleri olduğu duyumsatılmak istenir.

Şiirde “olumlanan” tek figürün “avukat” olduğu söylenebilir. “Gözlüklü bir kadın” diye betimlenen bu avukat, ellerinden tutup Yakup’u kurtarmak isteğiyle “Kim bilir bir çağın neresinden burada” diye şaşkınlıkla sordurtur. Ancak, bir tür “sahiplenilme” duygusuyla olumlanan bu avukatın da Yakup’taki yabancılaşma hâlinin yarattığı mesafeyi aştığı söylenemez. Onunla yaşadığı ve ikinci bölümün son bendinde anlatılan cinsel yaklaşma/sevişme sürecini Yakup, yine kendi bedeni dışında yaşıyor, hatta sadece seyrediyor gibidir. Duygusal bir etkileşimin ya da bütünleşmenin gerçekleşmediği, tümüyle mekanik hareketler silsilesinden ibaret bir süreçte kadın; göğüsleri, elleri ve kalçalarının “pek hoş” oluşunun ötesinde bir etki yaratmaz Yakup üzerinde. Onun bu kayıtsızlığı, bedenini en çok hissedebileceği bir eylem içinde bile kendisini dışta tutması; okurda, olup bitenin “karşılıklı” değil “tek yönlü” olduğu sanısını yaratabilir. Hatta bu “patolojik” sahne; gerçekte bir sevişmenin olmadığı, zorlu geçen bir “savunma” sürecini Yakup’un bir tür sevişme kurgusu içinde algıladığı

çıkarmasını bile mümkün kılabilir özelliktedir. Buna karşın, ikisi kastedilerek bölümün sonlarına doğru kullanılan "biz Yakup" ifadesi, "avukat"ın olumlanması ve -en azından bir eylem ortaklığında- sahiplenilişi biçiminde yorumlanabilir.

Şiirin, mahkeme ortamına ve bilinmeyen/anlaşılamayan bir suçtan dolayı gerçekleştirilen yargılanma eylemine göndermeler içeren bölümleri, Dirlikyapan'ın (2007: 114) da saptadığı gibi Franz Kafka'nın *Dava* romanını anımsatır. "Biri iftira atmış olacaktı Josef K.'ya; çünkü bir sabah durup dururken tutuklandı." (Kafka 1974: 5) cümlesiyle başlayan *Dava*; konusu, ana düşüncesi, kurgusu ve Josef K. özelinde öne çıkarılan "trajik birey" vurgusu ile Edip Cansever'i etkilemiş görünmektedir. Bu şiir ile Kafka'nın yapıtları arasında kurulacak ilişki, aslında *Dava* ile sınırlı değildir; "kurbağalar" nitelemesi yakıştırılan kitle ile *Dönüşüm*'deki, "bir sabah uyandığında kendini dev bir böceğe dönmüş" bulan Gregor Samsa (Kafka 2006: 9) arasında da çeşitli bağlantılar kurulabilir. Ayrıca Kafka'nın roman ve öykülerindeki kasvetli atmosfer, "Çağrılmayan Yakup"taki egemen havayla yakın benzerlikler gösterir.

1.3. Zaman ve Mekân Algısı

Yakup için "zaman," bunalıcı, uzun bir "gün"dür. Bu şiirdeki zaman da "çok uzun bir günün sıcak bir günü"dür. (Cansever'in genellikle "kuşatılmışlık," "aşamama," "çıkmaza düşme" gibi duygulardan kaynaklanan bunalma hâlini vermeye çalışırken başvurduğu "sözcüğü kendisiyle tamlamaya sokma" yolu, burada da karşımıza çıkar.) Sıcaklıktan; "sıkıcı, bunalıcı zaman" algısını havanın "boğuculuğu" ile güçlendirecek biçimde sık sık söz edilir: "Çöllerden ve kızgın güneşlerden icatlar yapmak," "kızgın kâğıtlar," "yanan güneş," "alevler halinde dokunan dünya," "kırmızı top taşıyan adamın tahta bacağını çok yakan güneş," "kırmızı alevler hâlinde koşan kediler," "kan kalp," "yakıcı dönüşümler çıkaran kırmızı top" gibi ifadelerin kullanımı da bu amaca hizmet eder.

*"Durduğum bir gündü, diyorum, yüzümü göğe doğurduğum
Bir gündü ve yaşar gibi kaldığım bir yaşama içinde"*

dizeleri, Yakup'un zaman algısıyla uyumlu bir biçimde "yaşama hâli"ni ve "yaşam algısı"ni yansıtır. Devamındaki dizelerde yer alan "yollarda ölü baykuşlar bulma" imgesi, zamanın, "bırakılmışlık/ıssızlık" duygusunun egemenliğinde oluşunu; "bir ölünün günü boyayan rengi" imgesi ise ölgünlüğünü, kırıltısızlığını, tekdüzeliğini anlatabilme işleviyle kullanılırlar. "Yabancılık" ve "yalnızlık" gerçeğini değiştirecek nitelikte bir kırırtı ortaya çıkarmadığı için zaman da aslında değişmez; saat kaç gösterirse gösterebilir,

“zaman,” bu gerçekliği ile “durur” ya da tek harekette sabitlenir. Bu tekdüzelik içinde durum ve eylemler,

*“Her gün bir tahtaboşta asılı duruyorum
Ve durmuyorum. Ben işte Yakup”*

*“Birileri çıkıyordu ordan buradan
Hiç çıkmamak halinde ve ölgün”*

“Luna park kımlıyordu, hem öyle değil”

dizelerinde olduğu gibi kolayca kendi karşıtlarına dönüşüverirler, karşıtlarıyla özdeşleşerek bir bakıma sıfırlanırlar/hiçleşirler ya da görece farklılıklarını ve anlamlarını yitirirler.

Yakup’un “zaman” algısına, aynı gerçekliği taşımasıyla “mekân” da eşlik eder. Nesnelere ve barındırdığı öbür varlıklarla mekân, her türlü durum ve eylemin gerçekleşim alanı olarak Yakup’un belirgin ruh hâline uygun bir kavranışla sunulur. Odasından deniz kenarlarına kadar her yer, yalnızlığının ve çaresizliğinin birer anımsatıcısıdır. Biri (kendisi) odasından “sanki sürekli bir biçimde çarşıya çıkıp” bir daha dönmemiş gibidir; “düşünülmesi halinde bile” kimseler yoktur orada. Açık penceresinin “sokağa doğru içinde” gündüz vakti “geceden kalma bir lamba”nın yanmaya devam etmesi, Yakup’un gün algısında dilimlerin ya da gece-gündüz ayrımının belirleyici olmadığını düşündürür. (Gece ile bireysel, gündüz ile ortak yaşam alanları ilişkilendirilerek “kalabalığın içinde ‘kendi oluş’unu sürdürme” biçiminde bir istek ya da bir tür pasif direniş yönünde de yorumlamak mümkün bu dizeleri.) Aynı biçimde “iç mekân” ve “dış mekân” geçişliliğinden de söz edilebilir: Oda, “sokağa doğru içi” ile “var”dır. “İkili oluş”ların kendi yokluklarına ulaşacak biçimde özdeşleşme ya da birbirlerine/karşıtlarına dönüşme sürecine girerek anlamsızlaşmaları, Yakup’un “mekân” algısı bağlamında da geçerlidir. Bu, zaman-mekân birliği içinde dünyanın işleyiş biçimini anlamaya çalışan bilinç açısından “korkunç bir uyum” olarak nitelenir; “Yakup’un olması korkunçluğu!”

İç mekân ögesiyle ilgili ilginç bir veri de “içleri sonsuz kayalar” diye betimlenen evlerdir. Ev, kişinin dış dünyadan uzaklaşarak huzur bulabileceği bir mekân olmasına karşın Yakup’un “bulduğu” evler tam tersidir; bu evler, katı bir kütleye dönüşmüş içleriyle onu dışarı iter, önünü keserek sonsuza değin içeriye adım atmasına izin vermez. Tüm bu bunaltıcı işleyiş ve yaşam döngüsünün biraz olsun dışına çıkıp ferahlama arzusu ise “kayalardan dondurma sorma (isteme)” eylemiyle anlatılır.

Şiirde, mekânın daraltıcı, sıkıcı etkisinin en somut biçimde hissedildiği yer mahkeme binasıdır. Duvarları bile bireyin istek ve ihtiyaçları doğrultusundaki eylemini engelleyecek, onu "yasak"lardan oluşan bir denetim mekanizmasının içinde tutacak emir cümlelerinin cisimleşmiş hâlidir sanki:

*"Öyleyse peki, dedim, ayağa kalktım, şöyle bir duvara dayandım
Bu kez de duvarlarda sanki duvarca bir sözdizimi
Olmaz ki Yakup!"*

Mahkeme binası, içinde bulunan her şey ve herkesle olduğu kadar, merdivenleriyle de Yakup için en olumsuz mekân ögesidir. Onu "kurbağalar"la karşılaşmaya götüren bu "eski, taş merdivenler," Yakup'a hamur gibi "vıcık vıcık" gelir. Ayaklarının altındaki bu "vıcık vıcık," "yapışkan" ve "anlamsız bir yığın taş," onu bir bataklık gibi içine çekmektedir. Burada, kişinin istemediği bir yere gitmesi ile ilgili olarak kullanılan "ayağı gitmemek" ve "ayakları geri geri gitmek" deyimlerinin imgesel çağrışımları yoluyla, anılan sıfatların merdiven taşlarına yüklendiği düşünülebilir. Zaman ve mekânın "bıktırıcılık" özelliğini güçlendirmek için kullanılan "boğucu sıcak hava" faktörü de "taşları bile eritecek" derecesiyle vurgulanarak imge kuruluşundaki öbür ögelere bir yandan eşlik etmeyi sürdürür. Ayrıca Yakup'un kimlik bunalımı ve karmaşık bilinç yapısı, bu kez taş merdivenlerle "durmadan kendini karıştırması"nda yine ortaya çıkar.

Mahkeme binasından çıkarıldıktan sonra rastgele ve uzun süre yürüdüğü anlaşılan Yakup, bir deniz kıyısında durduğunda, "bırakılmışlığı"ni mekânın ona göstermesinin yeni bir biçimiyle yüz yüze gelir. Durup "kumlarda katılmış kıvrımlar"a bakarak "Tanrının ayak izleri!" diye bağırması, hem onu "yokluk"la karşı karşıya getiren sığınma ihtiyacının açığa vurulduğu hem de bırakılmışlık ve çaresizlik duygularının dile getirildiği bir feryattır. Art arda yinelenen bu dize, bulduğunu zannetmenin heyecanı ile yitirdiğini anlamanın öfkesinin iç içe geçtiği bir çılgılık biçiminde okunabilir.

Yakup'un zaman-mekân algısı, tekdüzelik ve bunalıtı sözcükleriyle özetlenebilir. Onun açısından gerçekte olup biten bir şey yoktur; zaman ve mekânın algısındaki karşılığı, amaçsız ve anlamsız yinelemelerden oluşan bir boşluktan ibarettir. Bu noktada, Jean-Paul Sartre'ın "Bulantı" romanındaki Antoine Roquentin'in sözleri akla gelir:

“İnsan yaşadığı mı, başına hiçbir şey gelmez. Dekorlar değişir, insanlar girerler ve çıkarlar, hepsi bu kadar. Başlangıçlar olmaz hiçbir zaman. Günler ipsiz sapsız biçimde birbirine eklenir; bitmek bilmez, monoton bir hesap pusulasıdır bu. Arasına pusulanın hepsinin değil de bir parçasının toplamını yaparsınız. (...) Sonu yoktur bunun.” (Sartre 1987: 50).

Cansever'in “birey” ve “yabancılaşma” bağlamındaki yaklaşımlarında varoluşçu (egzistensiyalist) düşünürlerin önemli bir etkisinin bulunduğu açıktır; ancak bu etkiyi, felsefî bir akımın edebî metinlere uyarlanması biçiminde değerlendirmek son derece yanlış olur.

Edip Cansever'in, irdelediği sorunsal metnin düzenleniş biçimi ve üslup özellikleri yoluyla yansıtmasına da değinmek gerekir. Şiirde kimi sözcük ve sözcük öbeklerinin sıkça yinelenmesi, şairin “sözcük ekonomisi”ni önemsememesinden ya da bu konuda özensiz davranmasından kaynaklanmaz; bu yinelemeler, tüm öğeleri ve bileşenleriyle “yaşamın tekdüzeliği”ni, olay ve zaman akışının rutinliğini, “hep aynı şeyler”in birbirini izlediğini, “oluş”un “tekrar”la özdeşliğini yansıtmaya yöneliktir. Cansever, bunları sadece anlatmaz; kullandığı üslupla hissettirir. Böylece okuru o durumun, o duygunun doğrudan içine çeker. Okur, tekdüzeliğin yarattığı bıkkınlık duygusunu salt “dile getirilişi” ile değil, metnin yapısına sindirilmiş başka öğeler yordamıyla da bulur ve bunların yönlendirmesiyle metne “katılır.” Yinelemelerin yanı sıra Yakup'un tam açıklama yapacakmış gibi olup yapmadığı ve anlatma gücü içinde bir tür kısır döngüye düştüğü yerler, zihnini bir türlü toparlayamamaktan kaynaklanan sıkıntılı/sıkıcı ifadeleri, kopuntu ve eksikliklerle ilerleyen anlatma biçimi de “birey”in irdelenişinde metnin amacına hizmet eder. Bu, Cansever'in, üzerinde ayrıca durulması gereken teknik bir başarısıdır.

2. Beklenti ve Özlemleriyle Birey

Yakup'un beklenti ve özlemlerinin dile getirilişine, şiirin ilk ve son bölümlerinde rastlıyoruz. Yabancılaşma, yalnızlık, çaresizlik, güvensizlik, anlamsızlık gibi duyguların içsel yükünü taşıyan bir birey olarak Yakup'un asıl beklentisi “kurtulmak”tır; bu, en başta ortaya konulur. Şiirin daha ilk dizelerinde Yakup'un kurtulmak istediği “durgun ve çürük bir su” imgesiyle dile getirilen bu içsel yük, tüm yaşadıklarından oluşan birikmedir. Yakup, gerçekten “çağrıldığında” bu yükü içinden atabileceğini düşünmektedir; o sayede bu birikintiyi -istifra eder gibi- dışarı bırakacak, tüm bir geçmişini de bir yana bırakacak ve arınacaktır.

Metin boyunca bu beklentinin gerçekleşmesine dönük herhangi bir belirtiyeye rastlanmaz. İronik bir ifadeyle “Özgürüm, cezasız duruyorum.”

dese de kurtulması, özgürleşmesi, kendini "seçip" gerçekleştirerek "birey" oluşunu hakkıyla deneyimlemesi mümkün olmayan Yakup; pes edişini, "Her türlü bir şeyler sizin olsun." ifadesindeki sitem ve kırgınlık tonuyla belli eder. "Siz"le işaret edilen toplum üyeleri için yapmak istediği son bir şey vardır: Bir boy aynası satın alıp caddelerde gezdirmek; böylece herkesi kendisiyle yüzleştirmek, onlara kendi gerçeğini göstermek. Onu dışlayan, hor gören bireylerin de aslında birer Yakup olduklarını, aynı trajik gerçeği yaşadıklarını dolaysızca anlatabilmek...

Şiirin son bölümünde, asıl beklentisinden vazgeçip (ya da onu erteleyip) karnını doyurma ve dinlenme gibi gündelik gereksinimlere dönük mütevazı bir istekle yetindiği görülür Yakup'un. Umutlu değildir; son dizedeki "gene" sözcüğü, her şeyin eskiden olduğu gibi devam edeceğini, değişme yönündeki umut yokluğunu imler.

Sonuç

İkinci Yeni şiiri, "birey"i ve onun sorunlarını öne çıkarmasıyla kendinden önceki şiir anlayışlarından ayrılır. Bunu *Yerçekimli Karanfil*'den başlayarak tüm yapıtlarında çeşitli biçimlerde gerçekleştirdiği gözlenen Edip Cansever; "Çağrılmayan Yakup" başlıklı uzun şiirinde, bireyin "ben"iyle ve "öteki"yle kurduğu varoluşsal ilişkinin zaman-mekân algısıyla birlikte nasıl bir nitelik taşıdığını sergiler. Bunu, "tikelde tümeli gösterme" çabasının bir sonucu olarak "Yakup" özelinde günümüz insanının durumunu yansıtarak gerçekleştirir. Yakup; kendine, başkalarına, çevresine, dünyaya, olay ve olgulara, insanlık durumlarına karşı bir "yabancılaşıma" içindedir. Bunun getirdiği sıkıntı ve çaresizlik, onu varlık bunalımına düşürmekte, sürekli bir çıkmaza doğru sürüklemektedir. Bulunduğu durumdan kurtulmayı istemekle birlikte bunun için ne yapılabileceği konusunda bir fikri ya da bu yönde somut bir girişimi yoktur. Bilinç durumu da zaten buna elverişli değildir. Her şeyi, anlamsız bir tekdüzelik içinde algılayan Yakup'un algı biçimleri, metnin kuruluşuna ve anlatım özelliklerine de yansır. Cansever, çağımız insanının bu trajik durumunu, umutsuzluğuyla birlikte verir.

KAYNAKLAR

- AKARSU, Bedia (1979). *Çağdaş Felsefe Akımları*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BEHRAMOĞLU, Ataol (1997). *Büyük Türk Şiiri Antolojisi-2*. İstanbul: Adam Yayınları.
- CANSEVER, Edip (1994). *Gül Dönüyor Avucumda*. İstanbul: Adam Yayınları.
- (1995). *Yerçekimli Karanfil*. İstanbul: Adam Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ÇETİN, Nurullah (2000). “Yeni Türk Şairinin ‘Yusuf ve Züleyha’ Hikâyesi Duyarlığı.” *Türkoloji Dergisi*. XIII (1).
- DİRLİKİYAPAN, Murat Devrim (2007). *Phoenix’in Evrimi: Edip Cansever’de Dramatik Monolog*. (Doktora Tezi). Ankara: Bilkent Üniversitesi Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DOĞAN, Mehmet H. (2001). “Türk Şiirinde İkinci Yeni Dönemeci.” *Hece*. Mayıs-Haziran-Temmuz 2001 (53-54-55).
- KAFKA, Franz (1974). *Dava*. (Çev. Kâmuran Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- (2006). *Dönüşüm*. (Çev. Vedat Çorlu). İstanbul: İthaki Yayınları.
- KARACA, Alâattin (2005). *İkinci Yeni Poetikası*. Ankara: Hece Yayınları.
- ÖNEŞ, Mustafa (2006). *Şiir Kuşatması*. İstanbul: Say Yayınları.
- SARTRE, Jean-Paul (1987). *Bulantı*. (Çev. Samih Tiryakioğlu). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- UYAR, Turgut (1985). *Sonsuz ve Öbürü*. İstanbul: Broy Yayınları.

